

Я – КОНЦЕПЦІЯ НАУКОВО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ АКАДЕМІКА ГЕОРГІЯ ФІЛІПЧУКА

Григорій Васянович
м. Львів

Вступ. Важко дати характеристику творчості феноменально обдарованої особистості, якою незаперечно, є академік Георгій Георгійович Філіпчук. Спілкування з цією прекрасною Людиною – це завжди захоплення, це душевно-духовне враження від якого не хочеться звільнитися, натомість – це поштовх до думання, думання у пошуку смислів буття... У цій статті намагатимемося торкнутись лише деяких основоположних ідей видатного вченого – Георгія Філіпчука.

Основний зміст викладу матеріалу. Вчений за глибиною аналізу, широтою узагальнень, продукування нових знань. Яку б ідею не брав для свого аналізу Георгій Філіпчук, він завжди намагається розглядати її всебічно, ґрунтовно, у контексті історичного розвитку і можливості її використання сьогодні й у майбутньому. Вивчення змісту праць вченого засвідчує, що однією із головних проблем для нього є *націєтворчість освіти*, якій автор присвячує одну з останніх монографій¹. Вельми прикметно, що дослідник акцентує увагу на *педагогіці громадянськості*, її глибинних духовних основах – людино- й культуроцентризмі. Він наголошує, що «... суспільне життя потребує культури – духовної, естетичної, етичної, громадянської, яка опирається на ґрунт світової й національної спадщини... Тому прагнення «годуватися» культурою – універсальне у вимірах людського буття, а парадигма – «культура – освіта – людина – суспільство – світ» є методологічна база для глобального і національного розвитку»².

Важливо, на думку Георгія Філіпчука, припинити руйнацію підвалин національної освіти і культури. Але не лише призупинити: слід нарощувати зусилля суспільства й кожної особистості для відродження духовної спадщини українського народу, утвердження його ідентичності й умов самопізнання, самотворчості, самореалізації.

Аналізуючи сучасну ситуацію у розвитку національної освіти Георгій Філіпчук доходить висновку, що найважливішими її завданнями, цілями і функціями мають бути:

- творення духовності народу, олюднення людини;
- упровадження націокультурної парадигми;
- долання національного нігілізму, бездуховності, політичного сепаратизму;
- якісно нове осмислення державної культурно-освітньої мовної політики в період незалежності;

¹Філіпчук Г. Г. Націєтворчість освіти. Монографія / Георгій Георгійович Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2014. – 400 с.

²Філіпчук Г. Г. Націєтворчість освіти. Монографія / Георгій Георгійович Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2014. – С. 9.

- зміцнення, особливо в культурно-освітньому, інформаційному, правовому просторі, авторитету української мови як державної;
- усвідомлення на загальнодержавному рівні доконаного факту, що українська освіта функціонує нині вже в іншому, на відміну від радянського, часу й просторі;
- формування шанобливого ставлення до національного прапора, гімну, державної мови та ін.;
- успішне вирішення освітніх завдань на основі опанування світових знань і досягнень, національних і загальнолюдських цінностей;
- актуалізація значущості глибоких освітніх традицій національної школи і науки в умовах глобальних реалій, новаційності завдань сучасної освіти³.

Такий аналіз вчений здійснює на основі виявлення причинно-наслідкових зв'язків, визначенні дії об'єктивних і суб'єктивних чинників, взаємодії суспільних й індивідуальних умов розвитку тощо.

Отже, науково-культурологічна творчість академіка Георгія Філіпчука посилюється *польотом філософської думки, свободою мислення, логікою дискурсу*. Будучи послідовним й активним поборником *національної ідеї*, вчений постійно застосовує історичний і логічний методи дослідження. Такий підхід дозволяє, з одного боку, реконструювати минуле, усвідомити помилки, невдачі у реалізації української національної ідеї, а з іншого – знаходити правильні, реальні шляхи її здійснення. Мислитель переконливо доводить, що однією із головних причин нереалізованості національної ідеї є низький рівень самосвідомості народу і його очільників, брак єдності народу, зрадливість у найвищих ешелонах влади, деукраїнізація, слабо сформоване почуття громадянськості і патріотизму. Він пише: «Гідний громадянин світу – тотожний громадянину і своєї рідної землі, власного етнічного світу. Ця якість появляється не стихійно чи біологічно, а завдяки складним суспільним трансформаціям, головне місце в яких займає освіта»⁴.

Що ж стосується реальних шляхів втілення у життя української національної ідеї, то тут Георгій Філіпчук окреслює такі чинники: посилення державності, українізація усіх сфер суспільного буття, духовно-культурне, морально-естетичне, правове зростання свідомості особистості громадянина України, утвердження гуманних суспільно-державних відносин, необхідність розумного поєднання категорій «свого» і «чужого» тощо.

Однією із складових науково-культурологічної творчості академіка Георгія Філіпчука є *експресія, енергетика, піднесеність думки*. Наприклад, окреслюючи національно-культурний контекст освітньої політики вчений

³Філіпчук Г. Г. Націєтворчість освіти. Монографія / Георгій Георгієвич Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2014. – С. 23-25.

⁴Філіпчук Г. Г. Громадянський і компетентнісний виміри етноособистості / Георгій Георгієвич Філіпчук // Інноваційність у науці і освіті: наукове видання до ювілею професора, доктора хабілітованого Франтішека Шльосека [В. Кремень (голова редкол.), Є. Куніковські (заст. голови), Н. Ничкало (заст. голови); упоряд. Н. Ничкало; І. Савченко]: Хмельницький національний університет. – К. : Богданова А. М., 2013. – С. 85.

наполягає на тому, що державні та громадські інвестиції слід вкладати в людину. Це є безпрограшним і гуманним дійством⁵. В іншому місці науковець різко засуджуючи псевдокультурність наголошує на тому, що неувага можновладців до розвитку культурного середовища надзвичайно негативно позначається на вихованні педагогічного потенціалу нації. І вже зовсім недопустимо, коли культивуються чужі «культурні» надбання імперського радянського минулого та ін.

Георгій Філіпчук енергійно й безкомпромісно стоїть на позиції ідеології українського відродження: «... в умовах вистражданої незалежності, коли всі урядові та державні чинники конституційно зобов'язані творити в освіті та забезпечувати ідеологію українського відродження, формувати впевнений поступ до європейських цінностей на засадах демократичних свобод, прав людини»⁶ – це має бути імперативом дії влади, кожного громадянина.

Думка Георгія Філіпчука сягає *морально-естетичного піднесення*, коли він говорить про взаємозв'язок мистецтва у процесі викладання різних дисциплін, й особливо – гуманітарних. Вчений переконливо доводить: «Мистецтво має займати тільки йому притаманне місце в сучасних підходах до удосконалення людини і суспільства, їхньої безпеки і прогресу. Творення європейського культурного простору, освітня інтеграція, обмін культурами, формування почуття спільності не тільки актуалізує проблему, але й стимулює гарантію, обов'язковість збереження національної ідентичності українського мистецтва»⁷. Вчений акцентує на тому, що естетична потреба людини має належати до найвищої потреби синергійного рівня. А це, своєю чергою, уможливить усвідомлення нею значущості і для збереження світу естетизації і етизації почуттів, норм поведінки, соціосередовища, стимулювання творчих потенцій людей.

Надзвичайної експресії і переконливості сягає думка мислителя, коли йдеться про мовну освітню політику в Україні. В кожному слові автора збірника наукових праць «Національна освіта: особистість і суспільство» відчувається біль його серця за ігнорування мовним питанням багатьох наших, так званих «державників». Натомість Георгій Філіпчук не із тих громадян, патріотів, котрі лише проливають сльози, а реально нічого не роблять для покращення ситуації. В окресленому питанні видатний освітянин, педагог України обґрунтовує величезну низку слухних пропозицій, реалізація яких сутнісно б позначилася на розв'язанні цієї надпроблеми. Зокрема вчений пропонує: сутнісно посилити повагу й любов до рідної мови; надання всілякої допомоги у мовно-культурній сфері своїм співвітчизникам за кордоном; слід

⁵Філіпчук Г. Г. Національно-культурний контекст освітньої політики / Георгій Георгієвич Філіпчук // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 1. – С. 9.

⁶Філіпчук Г. Г. Національно-культурний контекст освітньої політики / Георгій Георгієвич Філіпчук // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 1. – С. 13.

⁷Філіпчук Г. Г. Культурологічна основа сучасної освіти / Георгій Георгієвич Філіпчук // Педагогічна і психологічна науки в Україні. Збірник наукових праць до 15-річчя АПН України у 5 томах / Том 2. Дидактика, Методика, інформаційні технології. – К. : «Педагогічна думка», 2007. – С. 42.

зробити так, щоб українська мова була фундаментом національної ідеї; варто розгорнути урядову мовну і гуманітарну програми українського книгодрукування, перекладу світової літератури; мова повинна стати основою інформаційної, отже, національної безпеки; розширювати українсько-мовну мережу шкіл, вишів, усіх навчальних закладів; мова стає основою гуманності, коли нею висловлюються найвищі духовні скарби, традиції народу; імперативом часу є навчально-методичне і кадрове забезпечення функціонування української мови як державної; мова має консолідувати суспільство⁸.

Характеристичним для науково-культурологічної життєтворчості академіка Георгія Філіпчука є гармонія розуму і душі. Це те, що становить духовно-душевний інтелект Людини. Усе, що проходить через гостроту почуттів великого педагога сучасності глибоко осмислюється ним на рівні інтелекту. Саме тому таким широким є спектр його бачення і шляхів розв'язання нагальних проблем людини і суспільства. Георгія Філіпчука цікавить і хвилює все: рідна школа на рівні села й загальноосвітня політика; українознавство і субетнічні відносини; етнонаціональні та загальнолюдські цінності; громадянськість і патріотизм в освітньому середовищі; соборність й екстремізм; людиноцентризм і культуроцентризм; глобалізаційні й етнокультурні цінності української освіти та багато-багато іншого. Даючи оцінку Георгію Філіпчуку, як незрівняному ритору, оратору академік Іван Андрійович Зязюн з теплою душою писав: «Його ораторські здібності завжди тримаються на глибокому змісті його інтелекту й логіки, його естетичних емоцій і почуттів, його волі, його зразкової моральної поведінкової активності. Це важливі складові психологічної Я – концепції (теорії і практики самого себе чи самої себе) кожної особистості. У Георгія вони величні гуманістичні і, як правило, для Вітчизни, для народу, для конкретної людини, для їх благополуччя»⁹.

Варто звернути увагу й на питаннях *екологічної освіти, екологічної безпеки українського суспільства*, які так широко й ґрунтовно представлені у наукових працях академіка Георгія Філіпчука.

Глибоко переконаний, що цим проблемам Георгій Філіпчук приділяє особливу увагу не лише тому, що обіймав посаду Голови Комісії Верховної Ради України з питань екологічної політики, а передусім тому, що глибоко усвідомлював їх значущість для майбутнього розвитку і безпеки нації, навіть всього людства. Підтвердженням цьому є публікація вченим низки праць з названої тематики: «Сталий розвиток та екологізація суспільства», «Філософія екологічної освіти сталого розвитку», «Словник термінів з питань екології та

⁸Філіпчук Г. Г. Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. / Георгій Георгієвич Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С. 41, 184, 298.

⁹Зязюн І. А. Про велич «Я – концепції» тендітної людської душі мого побратима / Іван Андрійович Зязюн / Філіпчук Г. Г. Національна освіта і суспільство. Збірник наукових праць / Георгій Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С. 825.

безпеки життя і діяльності», «Екологічна політика: національні та глобальні реалії» (чотиритомне видання у співавторстві) та ін.

Філософськи осмислюючи буття української нації, Георгій Філіпчук пов'язує його з процесом глобальної екологізації, не забуваючи про її регіональний аспект. А він для України сьогодні є аж надто важливим, актуальним. Наші рефлексії з цього приводу такі:

Вже трупами річок покрилась Україна,
Вже трунами ліси, чорніють, наче круки,
Зчорніла антрацитами калина,
Ростуть покручені онуці і онуки.

Роса усохла й не блищить на сонці,
Горить земля – торфяники боліт,
Пустки-хати, забиті вхрест віконця,
Пташки мовчать, забувши про політ...

Що там пташки?! Не гавкне навіть пес,
Оце і є, Людино, твій «прогрес»...

(Григорій Васянович)

Як справжній громадянин, патріот Георгій Філіпчук надзвичайно занепокоєний тим, що екологічні поведінкові норми не відповідають інтересам ні людини, ні суспільства. В умовах численних екологічних катаклізмів екологічна суспільна свідомість виявляє себе переважно антропоцентрично. «Помітні разючі розходження між нормами екологічної свідомості і справжньою поведінкою людини. Антигуманні мотиви, на жаль, часто переважають раціональне ставлення до довкілля. Безперечно, що на стан екологічного виховання впливають наукові і громадські організації, державні інституції і церкви, засоби інформації і науково-популярні видання. Але основну функцію і надалі має відігравати освіта, зміст і структура якої, навчально-методичні і кадрові можливості недостатньо спроможні екологічно переорієнтувати особистість, ще й тому, що впродовж тривалого історичного періоду різноманітні знання про природу, її взаємозв'язок із суспільством, здоров'ям населення і безпекою розвитку людства не вивчалися. Натомість проблема екологізації мислення, позиції, дії суспільного індивідууму залишається найбільш пріоритетною»¹⁰.

Очевидно, що Георгій Філіпчук у цьому складному питанні пріоритет віддає ноосферним, ноологічним підходам. Як відомо, основи теорії ноосфери заклав ще Володимир Іванович Вернадський, який писав: «Ноосфера є новим геологічним явищем на нашій планеті. В ній вперше людина стає найбільшою геологічною силою. Вона може і повинна перебудовувати своєю працею і думкою сферу свого життя, перебудовувати сутність порівняно з тим, що було раніше. Перед нею відкриваються все більші і більші творчі можливості. І,

¹⁰Філіпчук Г. Г. Екологічна освіта та ідеологія національного буття / Георгій Георгієвич Філіпчук / Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С. 189.

можливо, покоління моєї онуки уже наблизиться до їх розквіту»¹¹. Такої думки дотримувалися І. Пулюй, Тейяр до Шарден, М. Моїсєєв та ін. вчені. Такої думки дотримується й академік Георгій Філіпчук, який постійно наголошує, що суголосний розвиток Природи і Суспільства, відповідальність і за Природу, і за її майбутнє вимагають спеціальної організації суспільства, створення спеціальних структур, які будуть здатні забезпечити цей спільний узгоджений розвиток. Отже, ноосфера – це такий стан біосфери, коли її розвиток відбувається цілеспрямовано, коли Розум, Культура мають можливість спрямовувати розвиток біосфери на потреби Людини, її майбутнього. Водночас, як справжній вчений, Георгій Філіпчук добре бачить, що сьогодні людство все ще боляче переживає відлуння техносфери, яка часто-густо є руйнівною для цілого світу. Тому він зосереджує свою увагу на ноологічно-персоналістичному рівні взаємодії Людини і Природи, отже, на рівні духовно-християнського світу особистості. Цей рівень дозволяє широко користуватися фундаментальними етичними, естетичними, психологічними і ноологічними категоріями і поняттями, а також нормами і правилами християнського морально-духовного змісту¹².

Із усього контексту наукових і публіцистичних праць Георгія Філіпчука рельєфно окреслюється надзвичайно слухна думка: жодні постанови, декларації, концепції, доктрини щодо реалізації завдань екологічної, та й усієї загальної освіти не можуть бути якісно виконані без компетентної особистості Учителя. Як багатолітній педагог, освітянин, Георгій Філіпчук тут постає *справжнім Лицарем, захисником Учителя*.

Він з боєм пише: «... держава спроможна і зобов'язана чинити так, щоб в Україні не було соціально незахищеного педагога, науковця, приниженого і беззарплатного, позбавленого не те що Інтернету, а й фахового журналу, книжки, освітянської газети»¹³. Далі автор наголошує: учитель має чітко відчувати, що за приниження його прав і свобод (затримка зарплати, невидача земельного паю, інші соціальні виплати) – причетний до цього чиновник має бути покараним Законом України. Інакше Україна на європейському, (і не тільки), ринку праці продукуватиме й надалі легіони дешевих гувернанток та обслугову для літніх людей з високоосвічених педагогів [Там само]. Однією із першопричин сучасного ганебного стану учителя в суспільстві, на думку Георгія Філіпчука, є низький рівень культури можновладців. Тому так і сталося, що головна фігура суспільного прогресу – вчитель, вихователь, професор – перебуває на одному з найнижчих щаблів ієрархії державної уваги. Звідси – тотальна недовіра до влади, і вона її зможе повернути лише тоді, коли

¹¹Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление / Владимир Иванович Вернадский / . – М. : Наука, 1991. – С. 241.

¹²Філіпчук Г. Г. Екологічна освіченість і культура в контексті безпеки / Георгій Георгієвич Філіпчук / Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С. 671-672.

¹³Філіпчук Г. Г. Держава має чинити так, щоб в Україні не було жодного соціально незахищеного педагога... / Георгій Георгієвич Філіпчук / Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С. 253.

почнеться реальне виконання загальнонаціональної програми «Учитель». «Першочергово необхідно забезпечити дію державних соціальних гарантій, докорінно змінити у бік інтересів педагога систему пенсійного забезпечення, медичного обслуговування. Майже 2/3 українських педагогів потребують допомоги психотерапевта»¹⁴. Зважаючи на критичну ситуацію щодо можливості доступу вчителя до культурних, інформаційних, інтелектуальних джерел, було б доцільно, на думку академіка Георгія Філіпчука, надавати право працівникам освітньої галузі безплатно відвідувати державні бібліотеки, сформувати пільгову систему для відвідування музеїв, галерей, виставок тощо.

На основі викладеного можна сформулювати такі висновки:

1. Я – концепція науково-культурологічної творчості академіка Георгія Георгієвича Філіпчука є гуманною й демократичною, яка відповідає інтересам, потребам сучасної особистості й українського суспільства.

2. Провідним у творчому доробку вченого є обґрунтування національної ідеї, творення духовності народу на засадах культури, освіти, національних і загальнолюдських цінностях.

3. Виховання громадянина, патріота України може бути ефективним на основі гармонійної єдності державної культурно-освітньої політики та всієї громадської спільноти країни.

4. Культурологічний підхід у творчості Георгія Філіпчука є головним і в системі екологічної освіти. Її якісна організація і провадження створюють реальні умови й можливості екологічної безпеки суспільства.

Література

1. Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление / Владимир Иванович Вернадский / . – М. : Наука, 1991. – 271 с.

2. Зязюн І. А. Про велич «Я – концепції» тендітної людської душі мого побратима / Іван Андрійович Зязюн / Філіпчук Г. Г. Національна освіта і суспільство. Збірник наукових праць / Георгій Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С. 825-828.

3. Філіпчук Г. Г. Громадянський і компетентнісний виміри етноособистості / Георгій Георгієвич Філіпчук // Інноваційність у науці і освіті: наукове видання до ювілею професора, доктора хабілітованого Франтішека Шльосека [В. Кремень (голова редкол.), Є. Куніковські (заст. голови), Н. Ничкало (заст. голови); упоряд. Н. Ничкало; І. Савченко]: Хмельницький національний університет. – К. : Богданова А. М., 2013. – С. 83-95.

4. Філіпчук Г. Г. Держава має чинити так, щоб в Україні не було жодного соціально незахищеного педагога... / Георгій Георгієвич Філіпчук / Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С. 249-264.

¹⁴Філіпчук Г. Г. Освіта – влада – суспільство / Георгій Георгієвич Філіпчук / Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С. 501.

5. Філіпчук Г. Г. Екологічна освіта та ідеологія національного буття / Георгій Георгієвич Філіпчук / Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С. 189-193.
6. Філіпчук Г. Г. Екологічна освіченість і культура в контексті безпеки / Георгій Георгієвич Філіпчук / Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С. 665-675.
7. Філіпчук Г. Г. Культурологічна основа сучасної освіти / Георгій Георгієвич Філіпчук // Педагогічна і психологічна науки в Україні. Збірник наукових праць до 15-річчя АПН України у 5 томах / Том 2. Дидактика, Методика, інформаційні технології. – К. : «Педагогічна думка», 2007. – С. 37-45.
8. Філіпчук Г. Г. Націєтворчість освіти. Монографія / Георгій Георгієвич Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2014. – 400 с.
9. Філіпчук Г. Г. Національно-культурний контекст освітньої політики / Георгій Георгієвич Філіпчук // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 1. – С. 9-24.
10. Філіпчук Г. Г. Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. / Георгій Георгієвич Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – 844 с.
11. Філіпчук Г. Г. Освіта – влада – суспільство / Георгій Георгієвич Філіпчук / Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С. 491-503.